

Motiveringspromemoria:

Hur skäl som försämrar en examinands prestation i ett prov beaktas i studentexamen

Det föreslås att Studentexamensnämndens föreskrifter om beaktande av skäl som försämrar en examinands prestation i ett prov ska ändras. Syftet med föreskriften är att säkerställa att en examinand som på grund av sjukdom, funktionshinder, särskilda läs- och skrivsvårigheter eller ett främmande språk som modersmål eller av någon annan därmed jämförbar orsak inte kan avlägga proven i studentexamen på samma sätt som övriga examinander får avlägga provet på avvikande sätt. Föreskriften baserar sig på 9 § *Specialarrangemang som gäller examinanden* och 3 mom. om avvikande bedömning i 18 § *Bedömning av provprestationer* i lagen om studentexamen¹.

Syftet med föreskriften är att precisera vad som i studentexamen avses med sådana ändamålsenliga och rimliga anpassningar som behövs i det enskilda fallet enligt 15 § i diskrimineringslagen (1325/2014). Allmänt avses med skälig anpassning enligt FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning nödvändiga och ändamålsenliga ändringar och anpassningar, som inte innebär en oproportionerlig eller omotiverad börda, när så behövs i ett enskilt fall för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning på samma villkor som andra kan åtnjuta eller utöva alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter.

I anpassningarnas natur ingår att genomförandet av dem inte ska bli oskäligt. Vid bedömningen av anpassningarna ska beaktas att det beslut som nämnden fattar är bindande för nämnden och gymnasiet efter att besvärstiden gått ut.

Anpassningarna bör vara ändamålsenliga och trygga. Anpassningarna får inte förorsaka fara för exempelvis examinandernas datasekretess eller provhemlighet. Kravet på ändamålsenlighet innefattar tanken att åtgärderna ska vara effektiva och praktiska. Åtgärden bör svara mot de behov som personen med funktionshinder har, den bör genomföras inom rimlig tid efter att begäran om anpassning framförts och den bör ur praktisk synvinkel vara lämpad för omständigheterna.

När man bedömt om anpassningarna är rimliga har förutom de behov som personen med funktionshinder har också beaktats vilken ekonomisk ställning anordnaren av gymnasieutbildning har, verksamhetens natur och omfattning samt de uppskattade kostnaderna för anpassningarna och det stöd som finns att få för anpassningarna.

Nuläget

För att kraven på likabehandling ska uppfyllas i studentexamen kan Studentexamensnämnden enligt nuvarande lagstiftning i provarrangemangen och bedömningen beakta

- om examinandens prestation i ett prov har försämrats av något synnerligen vägande skäl (Lag om anordnande av studentexamen 672/2005, 8 §).
- om en examinand har ett annat språk som modersmål än det språk på vilket han eller hon avlägger studentexamen eller ett separat prov, eller om modersmålet är ett annat

¹ Betänkande av kulturutskottet KuUB15/2018 rd:

https://www.eduskunta.fi/SV/vaski/Mietinto/Sidor/KuUB_15+2018.aspx

än det språk på vilket examinanden avlägger provet i modersmålet (Lag om anordnande av studentexamen 672/2005, 8 §).

- Om examinanden har något funktionshinder eller läs- och skrivsvårigheter, kan proven för denna examinand ordnas på avvikande sätt. Detsamma gäller en examinand som på grund av sjukdom eller av jämförbar orsak är förhindrad att avlägga proven på samma sätt som övriga examinander. (Statsrådets förordning om studentexamen 915/2005, 6 §).

Till de vanligaste orsakerna till att man ansöker om specialarrangemang för studentexamen är läs- och skrivsvårigheter, olika olyckshändelser, olycksfall och akut insjuknande, hörselskada, synskada, CP-skada, led- och reumasjukdomar, mentala störningar och utvecklingsstörningar i det centrala nervsystemet.

För att examinanderna ska ha möjlighet att påvisa sitt kunnande i examen har Studentexamen ansett att det främsta alternativet är att bevilja examinand specialarrangemang. Som en sekundär möjlighet har nämnden använt möjligheten att beakta orsaker som gäller personen i sin bedömning. De har beaktats så att det har varit möjligt att höja examinandens vitsord i ett prov i examen om poängtalet för provet varit tillräckligt nära följande vitsord.

I censorernas bedömning har orsakerna som gäller examinandens person inte beaktats. Genom detta arrangemang har man velat säkerställa kvaliteten på bedömningen och undvika att känsliga personuppgifter förmedlas till censorerna.

De nu gällande specialarrangemangen och beaktandet vid bedömningen beskrivs i fyra föreskrifter av Studentexamensnämnden. Hur sjukdom, funktionshinder eller förordnande beaktas i studentexamen (26.8.2016), Hur hörselskada beaktas i studentexamen (16.12.2016), Hur läs- och skrivsvårigheter beaktas i studentexamen (16.12.2016) och Examinander med främmande språk som modersmål - Studentexamensnämndens föreskrift till rektorer och lärare (26.8.2016).

Examinanden har nu kunnat beviljas befrielse från hörförståelseprovet, som är en separat del av proven i språk. De uppgifter som examinand befriats från har bedömts enligt följande schema:

$\frac{\text{det poängtal examinanden fått i det skriftliga provet}}{\text{det maximala poängtalet för den skriftliga delen}} * (\text{det maximala poängtalet i hörförståelseprovet} + \text{det maximala poängtalet i den skriftliga delen})$

För examinander med synskada har utarbetats separata prov, för vilka vid behov uppgjorts ersättande uppgifter, vilka har bedömts enligt lämpliga bedömningskriterier.

I den nuvarande gottgörelsemodellen har examinand kunnat få gottgörelse i ett prov på basis av ett skäl (en skada). Gottgörelsen medför inga tilläggs-poäng och det poängtal som examinand fått av censorerna antecknas i studentbetygsregistret, men examinand har kunnat få ett bättre vitsord än han eller hon annars varit berättigad till på basis av poängtalet. Modellen kan tolkas så att examinand har poänggränser som är ett visst antal poäng lägre i ett prov. I regel har man strävat efter att använda gottgörelsen för att höja vitsordet för ett underkänt prov till godkänt. Examinanden har fått gottgörelse enligt följande modell:

Graden av svårighet (störning)	I	II	III
i modersmålsprovet i svenska och finska	1 p.	2 p.	4 p.
i provet i svenska och finska som andra språk	2 p.	5 p.	7 p.
i modersmålsprovet i samiska	1 p.	1 p.	2 p.
i provet i det andra inhemska språket	3 p.	6 p.	9 p.
i provet i ett främmande språk	3 p.	6 p.	9 p.
i provet i portugisiska, latin och samiska	2 p.	4 p.	6 p.
i ett matematikprov	1 p.	1 p.	2 p.
i ett realprov	1 p.	2 p.	4 p.

Med grad av svårighet avses ovan:

- Svårigheter på grund av främmande språk som modersmål: lindriga svårigheter (I), tydliga svårigheter (II), allvarliga svårigheter (III)
- Läs- och skrivsvårigheters inverkan på vitsordet; lindrig störning (I), medelsvår störning (II), svår störning (III).
- Hörselskadan har inverkat: i någon mån (I). påtagligt (II). mycket kraftigt (III).
- Sjukdom eller funktionshinder har inverkat: i någon mån (I). påtagligt (II). mycket kraftigt (III).

Utöver detta har svårigheterna för examinandet med främmande språk som modersmål justerats en och en, så att de inte beviljas förhöjning i ett prov i ett sådant främmande språk som enligt Befolkningsregistercentralens uppgifter är deras modersmål.

De centrala förslagen

1. Lagstiftningen om studentexamen ändras från och med 1.8.2019. Den viktigaste förändringen när det gäller specialarrangemangen är att den nya lagen tillåter specialarrangemang för personer som har ett främmande språk som modersmål. Å andra sidan har i den nya lagen slopats omnämmandet av främmande språk som modersmål som en omständighet som kan beaktas vid bedömningen, även om detta

inte har direkt förbjudits. Det är dock svårt att tolka att främmande språk som modersmål skulle vara en sådan synnerligen vägande grund för gottgörelse som sjukdom, funktionshinder och därmed jämförbara grunder är enligt lagen. Därför beviljas enligt förslaget inte gottgörelse för främmande språk som modersmål.

I utkastet till förslaget till föreskrift beviljades examinander med främmande språk som modersmål extra tid enligt ansökan. Det föreslås att det på basis av främmande språk som modersmål beviljas specialarrangemang i proven i främmande språk.

Enligt regeringens proposition (RP 235/2018) kunde som jämförbart med främmande språk som modersmål anses att en finskspråkig examinand avlägger studentexamen på svenska eller tvärtom. Enligt nuvarande praxis är dessa inte jämförbara och i denna praxis föreslås en ändring.

Examinanderna föreslås få två timmar extra tid när ett främmande språk som modersmål i enlighet med de grunder som nämnden tidigare godkänt anses förorsaka tydliga svårigheter eller allvarliga svårigheter för prestationen i provet.

För att gymnasierna på grund av den pressade tidtabellen inte ska råka i en oskälig situation föreslås som övergångsbestämmelse ett förfarande genom vilket en gammal utredning om främmande språk som modersmål kan omvandlas till ansökan om specialarrangemang.

2. Det föreslås att man vid ansökan om specialarrangemang ska utnyttja en individuell studieplan för den studerande enligt 26 § i den nya gymnasielagen (714/2018), i vilken enligt 28 § i samma lag på den studerandes begäran registrerats stödåtgärder på grund av särskilda språkliga svårigheter eller andra inlärnings svårigheter.

På basis av diskrimineringsombudsmannens utlåtande (3.9.2018)² kan tidigare observerat behov av stöd eller beviljat stöd fungera som ett sätt att påvisa behov av specialarrangemang också vid avläggande av prov i studentexamen, men det är dock ingen förutsättning för att en examinand ska få specialarrangemang i studentexamen att behov av stöd tidigare observerats eller att specialarrangemang beviljats tidigare. Av denna orsak kan specialarrangemang beviljas också på basis av en utredning från ett annat gymnasium.

En sådan utredning skulle troligen tas i bruk vid akuta sjukdomsfall, för examinander i synnerligen svåra livssituationer samt för examinander, som har fullgjort gymnasiet innan den nya lagstiftningen trädde i kraft.

Dessutom förutsätts i ansökan ett utlåtande från gymnasiet om att de specialarrangemang som ansöks behövs och fungerar. I utredningen bör specificeras hur den orsak som försvagar provprestationen påverkar hur examinanden klarar av studentexamen och varför specialarrangemang behövs för att examinanden ska vara i skälig och jämlik ställning.

3. För att förenhetliga de ansökningar som gäller en synnerligen svår livssituation föreslås att de alltid ska innehålla ett utlåtande av kurator eller psykolog enligt lagen om elev- och studerandevård (1287/2013). Nu har ansökningarna varit mycket fritt formulerade,

² <https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=9e6e52a6-ea67-4cd7-882a-aa807214bbcl> (Läst 7.12.2018)

vilket gjort det svårt att behandla dem på ett enhetligt sätt. Eftersom anordnare av gymnasieutbildning för vuxna inte nödvändigtvis erbjuder ovannämnda studerandevårdtjänster, kan utlåtandet ges också av en läkare.

4. Nämnden har på basis av nuvarande föreskrifter beviljat examinander rätt att avlägga proven i ett avskilt utrymme. Då digitala examina införts har det visat sig vara mycket svårt för gymnasierna att ordna proven i flera olika utrymmen, dit nätverk för examen måste installeras. Små nätverk är också mera utsatta för störningar i eltillförseln, eftersom man inte kan förutsätta att reservströmkällor ska användas i dem.

I förslaget till föreskrift föreslås i första hand som specialarrangemang för examinander som inte kan avlägga provet i samma utrymme som de andra examinanderna ett smågruppsrum. där det samtidigt kan vara åtta andra examinander. I sådana situationer där det behövs ett separat individuellt utrymme föreslås vidare att dessa i framtiden ska beviljas endast på särskilt vägande hälsoskäl eller om examinandens avläggande av provet kan störa andra examinanders avläggande av provet.

5. Som en ny form av specialarrangemang föreslås rätt till ett avskilt utrymme för vila. Detta specialarrangemang skulle göra specialarrangemangen mer flexibla, eftersom gymnasiet inte skulle behöva installera nätverk för examen i ett separat utrymme, som examinanderna behöver bara för att vila sig. Nu har man ofta i sådana situationer ansökt om rätt till ett enskilt utrymme för examinanden.
6. För att provarrangemangen ska vara skäliga för gymnasierna föreslås att man ska bibehålla nuvarande praxis att endast en extra tid på två timmar beviljas. Att bevilja andra tilläggstider skulle försvåra övervakningen av proven oskäligt. Det skulle inte vara skäligt för gymnasierna att ordna en extra tid som är längre än två timmar och en provdag på mer än åtta timmar skulle inte vara ändamålsenlig för examinanderna.
7. Assistenten har länge använts i studentexamen, men beviljande av assistenter har inte preciserats i föreskrifterna. Som en ny form av specialarrangemang föreslås i föreskrifterna assisterad utskrivning och skanning, som första gången användes i examen hösten 2018.
8. I samband med de nya föreskrifterna har syftet varit att förenhetliga de bilagor som krävs för ansökan. Detta bidrar till att göra ansökan om specialarrangemang i sin helhet mera lättförståelig.
9. Det nuvarande systemet för vitsordshöjning är mycket komplicerat och det föreslås att det ska ändras i grunden.

En examinand har till exempel svårt att förstå en situation där hans eller hennes prov vars vitsord tidigare blivit höjt får ett sämre vitsord vid en senare examensgång när vitsordshöjningen överförs till ett annat prov. En del examinander är också i den situationen att de i det blå studentexamensbetyget har ett högre vitsord än i studentexamensregistret, eftersom den vitsordshöjning de fått efter omtagningen av ett prov har överförts till ett annat ämne.

Modellen för vitsordshöjning förorsakar omfattande administrativt arbete i kansliet, eftersom man då en examinand avlägger nya prov alltid måste gå tillbaka och granska

examinandens provpoäng och på nytt bedöma på vilket prov vitsordshöjningen ska tillämpas. Det är också svårt att anse att svårigheten för en examinand begränsas till ett enda prov.

Enligt förslaget skulle möjligheten till höjning av poängtalet gälla alla prov, men skulle endast tillämpas på sådana prov i vilka examinanden annars skulle få underkänt vitsord. Man skulle då anse att specialarrangemangen inte varit tillräckliga för att trygga examinandens förutsättningar att avlägga provet på samma villkor som andra examinander.

Tilläggs-poängen får inte heller enligt förslaget leda till högre totala poäng än för en examinand som avlagt ett godkänt prov utan tilläggs-poäng, eftersom de totala poängen maximalt binds till den undre gränsen för approbatur. Den obegränsade möjligheten att ta om ett godkänt prov ger examinanderna möjlighet att i framtiden höja sina vitsord.

Genom den nya lagen beviljas möjlighet till höjning av poängtalet oberoende av om examinanden ansökt om eller använt specialarrangemang.

I den nuvarande modellen utgör antalet poäng som ligger till grund för vitsordshöjningen 1 % av graden av svårighet men då gottgörelsen eventuellt kan gälla flera prov föreslås att höjningen av poängtalet ska vara 0,94 % per svårighetsgrad.

I den nuvarande modellen räknas antalet poäng som ligger till grund för vitsordshöjningen inte som egentliga provpoäng utan examinanden får ett högre vitsord än vad poängen skulle berättiga till. Detta har lett till en situation där man av en examinands poäng- och vitsordsuppgifter kunnat sluta sig till att examinanden fått vitsordsförhöjning i provet. För att förhindra att denna, eventuellt känsliga personuppgift avslöjas föreslås att de poäng som ligger till grund för vitsordshöjningen för examinanden ska räknas som egentliga provpoäng. Detta förenhetligar praxis när det gäller de tilläggs-poäng som en examinand kan få på grund av ett tekniskt fel som är oberoende av examinanden.

Enligt lagen får dessa tilläggs-poäng inte inverka på hur poänggränserna bildas. Eftersom tilläggs-poängen ges då poänggränsen för godkänt vitsord är känd finns det ingen risk för att tilläggs-poängen skulle kunna inverka på hur poänggränserna sätts.

10. Enligt förslaget ska man kunna söka rättelse i hur ett skäl som försvagar provprestationen beaktas i bedömningen på samma sätt som man kan söka rättelse i annan bedömning enligt den nya lagstiftningen.
11. I och med de digitala proven skapar själva provmedierna inte längre behov av ersättande uppgifter för examinander med synskada, men uppgifternas visuella material kräver också i framtiden att synskadade examinander beaktas i examen. Nämnden har försökt utveckla kvaliteten på de ersättande uppgifterna för synskadade, men det har fortsättningsvis kommit kritisk respons på dem.

I och med de digitala proven ökar användningen av ljudmaterial, vilket skapar behov av att utveckla beaktandet av hörselskadade examinander i proven.

Det föreslås som nya specialarrangemang prov som kan avläggas med hjälpmedel för synskadade och prov där ljudmaterialet begränsats. Med hjälp av dessa prov kunde man bättre beakta att de utgör meningsfulla helheter för examinander med grav syn- eller

hörselskada.

Enligt förslaget till föreskrift bör examinanden vid anmälan till proven anmäla sig till prov som avläggs med hjälpmedel för synskadade eller till prov med begränsat ljudmaterial. Anmälan föreslås vara bindande.

Studentexamensnämnden kan inte på basis av anmälningsuppgifterna med säkerhet veta var examinanden avlägger sitt prov. Därför bör gymnasiet fortfarande enligt nuvarande praxis i samband med materialbeställningen meddela antalet examinander som avlägger provet enligt beslut om specialarrangemang, eftersom de prov som avläggs med hjälpmedel för synskadade eller prov med begränsat ljudmaterial kräver att extra utrustning skickas från nämnden.

12. Ansökan om att ett skäl som försvagar provprestationen ska beaktas i studentexamen bör enligt lagstiftningen göras av examinanden själv eller av vårdnadshavaren om examinanden är under 18 år. I praktiken görs ansökan numera av gymnasiet i samarbete med examinanden eller vårdnadshavaren med användning av Studentexamensnämndens e-tjänst. Detta arrangemang är ändamålsenligt från examinandens synvinkel eftersom erhållandet av olika utlåtanden och korrekt ansökan om specialarrangemang kräver god kännedom om examensarrangemangen och om föreskrifterna. Förslaget till föreskrift har utformats så att nuvarande praxis ska vara möjlig också i framtiden, då ansökan fortfarande görs av examinanden men examinanden i praktiken instrueras att göra den i samarbete med gymnasiet.

Det är fortfarande möjligt att examinanden eller examinandens vårdnadshavare gör upp ansökan ensam.